

Bemoedigende signalen aan het Spaarne

VERLEDEN EN TOEKOMST VAN JUBILEREND BUREAU

Nu er na ruim 15 jaar weer een aflevering van het blad Heemschut verschijnt, die gewijd is aan de Haarlemse Monumentenzorg is dit een reden te meer oude nummers ter hand te nemen en de tekst van één met de situatie van nú te vergelijken.

Opmerkelijk is, dat een belangrijk deel van het geschrevene nog altijd actueel is, zoals het gesignaleerde tekort aan rijksmiddelen om de 'productiestroom in krachtige stroming te houden'.

Wel is het gelukt Monumentenzorg Haarlem in haar ideale eindvorm te krijgen, n.l. door uitbreiding van de oorspronkelijke samenstelling – te weten ontwerpafdeling, onderhoudsafdeling, bouwkundig beheer en begeleiding particuliere restauraties – met een volwaardige administratie en een kunsthistorische afdeling. Deze laatste met de secties bouwhistorie en archeologie, die beiden bemand zijn door medewerkers met universitaire specialisatie.

Wat echter niet meer mogelijk is, – gelukkig – is de oogst van de afgelopen 25 jaar gemeentelijke Monumentenzorg in één nummer van Heemschut bijeen te brengen.

Daarvoor wordt de lezerskring ondermeer verwezen naar de rubriek in het Jaarboek van de Vereniging Haerlem en het binnenkort te verschijnen Gedenboek over 25 jaar gemeentelijke Monumentenzorg met de titel 'Sterck en wel doortimmert', uitgave Vries te Haarlem. Hieronder zal in kort bestek iets over de Haarlemse werkwijze worden vermeld, alsmede over actuele onderwerpen als decentralisatie en Haarlemse beschermde stads- en dorpsgezichten.

ORGANISATIE EN TAAK

Zoals dit bij alle gemeentelijke bureau's Monumentenzorg het geval is, heeft ook bij het in 1956 opgerichte bureau in Haarlem de dienstverlening aan particuliere monumentenbezitters sterk voorop gestaan. Hierbij is het in Haarlem niet gebleven. Zoals in het in dit nummer opgenomen interview met de heer Corneille F. Janssen is aangegeven, ontwikkelde de gemeentelijke Monumentenzorg zich voorspoedig (20 vaste krachten). Binnen de gemeentelijke organisatie is Monumentenzorg als een hoofdafdeling bij het Bedrijf Openbare Werken ondergebracht, evenals afdelingen als Stadsontwikkeling, Weg- en waterbouw, Grondbedrijf, Planologie, Bouwkunde e.d.

Monumentenzorg Haarlem heeft het takenpakket bij de volgende afdelingen ondergebracht:

– ontwerpafdeling. Deze fungeert als architectenbureau voor gemeentelijke en (in beperkte mate) particuliere restauraties van de meest uiteenlopende aard en omvang; enkele voorbeelden uit de laatste jaren zijn, partiële restauraties en wijzigingen aan het stadhuis, restauratie van de Janskerk en de uitbreiding van het Gemeentearchief daarin, diverse restauraties van torens, verbouwing van het v.m. Magdalenaklooster tot Archeologisch centrum en diverse restauraties en renovaties van woningen (Proveniershof, Luthers hofje, particuliere en gemeentelijke panden).

In voorbereiding zijn o.m. restauratie van voorgevel en kap van het stadhuis (gedeelte van het v.m. Grafelijk slot en Lieven de Keyvleugel) en de Amsterdamse Poort.

De uitvoering zal medio 1983 aanvangen.

– administratie. Naast de al eerder genoemde dienstverlening aan particulieren, o.m. het aanvragen van vergunningen ex artikel 14 van de Monumentenwet en de subsidies, verricht deze afdeling alle werkzaamheden van administratieve en financiële aard. Zij geeft daarnaast voorlichting over subsidies, procedures en de mogelijkheden tot herstel. Tevens houdt zij toezicht op de uitvoering van restauraties en verzorgt zij de uitkering van (gemeentelijke) subsidies.

– kunsthistorische afdeling. Binnen deze afdeling zijn twee sectoren te onderscheiden, te weten bouwhistorisch onderzoek en archeologie. Naast het voor deze afdeling voor de hand liggende werk verzorgt zij o.m. publicaties zoals Monumentenbulletins en themamuitgaven (recent over de Haarlemse hofjes), tentoonstellingen en voordrachten.

– onderhoud en bouwkundig beheer. Een dergelijke afdeling is in de gemeentelijke Monumentenzorg vrij ongebruikelijk. In

Haarlem is een hofjesstad. Toegangspoortje van het Frans Loenenhofje, Witte Herenstraat 24. (foto Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg – Jos Fielmich).

Haarlem vervult deze de belangrijke taak van de zorg voor ca. 300 panden.

Hieronder vallen grote monumenten (stadhuis, Frans Halsmuseum, Gemeentearchief e.d.), molens, woonhuizen, een boerderij en tevens objecten zoals standbeelden en verzetsmonumenten (ca. 50 stuks), torenuurwerken, beiaarden en het wereldvermaarde Müllerorgel in de St. Bavo.

– beschermd stads- en dorpsgezicht. Medio 1983 hoopt Haarlem, naast het inmiddels ingeschreven Beschermd Dorpsgezicht Spaarndam (1970) tevens de binnenstad en de Haarlemmerhout onder de werking van de Monumentenwet te brengen. Vanuit deze afdeling wordt dit proces ondersteund, de daartoe vanwege B&W ingestelde commissies geadviseerd en de nodige onderzoeken verricht.

DECENTRALISATIE

Bij de meeste discussies, artikelen en bijeenkomsten die de monumentenzorg tot onderwerp hebben, staat momenteel de decentralisatie centraal van taken en bevoegdheden van de rijksoverheid naar lagere overheden. Na ruim twintig jaar Monumentenwet is het ook de rijksoverheid duidelijk geworden dat de sterk centralistische koers van weleer de monumentenzorg niet voldoende heeft geleid tot een hechtere relatie tussen burger en monument, noch dat deze de grotere duidelijkheid heeft gebracht die ervan werd verwacht, integendeel. De geluiden vanuit de 'monumentenwereld' (vakwereld, restaurerende instelling, architecten, betrokken ambtenaren enz.) zijn nogal verdeeld en hier en daar bestaat zelfs een sterk negatieve ondertoon ten aanzien van de Monumentenzorg zoals deze thans georganiseerd is. Dat laatste is teleurstellend en geeft aan dat betrokkenen vaak weinig vertrouwen hebben in hun eigen mogelijkheden om invloed hierop uit te oefenen via de bestuursvorm die het dichtst bij de burger staat.

De conclusie is gerechtvaardigd, dat men zich in het verleden weinig rekenschap heeft gegeven van de maatschappelijke relevantie van plaatselijke Monumentenzorg en te weinig heeft gedaan om dit 'draagvlak' adequaat te vergroten.

In Haarlem daarentegen is in de afgelopen jaren bij de gemeentelijke Monumentenzorg wel al rekening gehouden met een ontwikkeling naar een grotere gemeentelijke verantwoordelijkheid.

Naast een interne herstructurering van organisatorische en administratieve aard, werd de

relatie met de burger – traditioneel in Haarlem vrij hecht – door middel van begeleiding van restauraties en voorlichting versterkt. Dit, ondanks bezwaren vanuit de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, die daarin geen (wettelijke) taak voor de gemeente zag.

INVLOED IN REGIO?

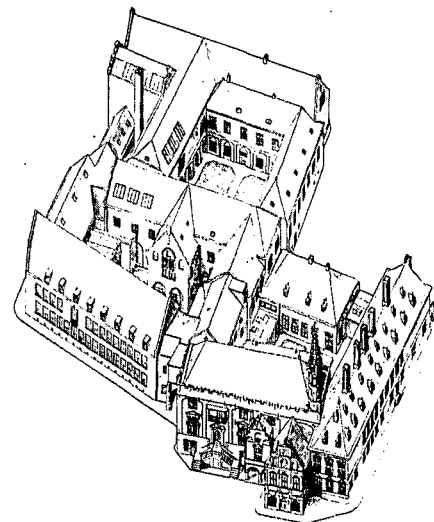
Met een wettelijk geregelde decentralisatie van taken ontstaat de mogelijkheid de ingeslagen weg te formaliseren, hetgeen de mogelijkheid om monumenten-restauraties te bevorderen en optimaal te begeleiden zeer ten goede zal komen. Het ligt voor de hand dat dit alleen een kans van slagen heeft, indien tevens de benodigde financiële middelen beschikbaar komen en het gemeentelijk handelen niet verstrikt raakt in een nieuw woud van beperkingen, waardoor b.v. een regeling als de Interim Saldo Regeling (I.S.R.), een subsidie van het rijk aan gemeenten voor de verwerving van panden in stadsvernieuwingsgebieden, onvoldoende van de grond komt.

Als een van de bezwaren tegen de decentralisatie wordt aangevoerd dat gemeenten met een relatief klein aantal monumenten niet in staat zijn een adequaat apparaat hiervoor in het leven te roepen. In de provincie Noord-Holland zou dit bezwaar voor een belangrijk deel te ondervangen zijn door de bestaande gemeentelijke bureau's meer regionaal te laten werken. Ondermeer zouden de Gemeenten Alkmaar, Enkhuizen, Haarlem en Zaanstad deze taak op zich kunnen nemen. Zouden de tien nabij gelegen gemeenten rondom Haarlem het aanwezige apparaat van deze laatste gemeente inschakelen, dan zou dit feitelijk een uitbreiding van de bestaande zorg voor ruim 1200 monumenten met 299 panden, dus 25% betekenen.

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

Medio 1983 zal een aanzienlijk deel van Haarlems grondgebied onder de werking van de Monumentenwet vallen, aangezien dan naar verwachting naast het Beschermd Dorpsgezicht Spaarndam ook de binnenstad en de Haarlemmerhout als Beschermd Stadsgezicht worden ingeschreven. Dit laatste betekent ondermeer dat Haarlem het predikaat 'grootste beschermd stadsgezicht' van Lei-

1) Rapport RDMZ 'Herinventarisatie van te beschermen Stads- en Dorpsgezichten'. augustus 1979.

Stadhuis – Haarlem. Tekening restauratieopzet 1957. Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg Haarlem 1957.

den zal overnemen met ruim 273 ha tegenover de Leidse 225 ha.

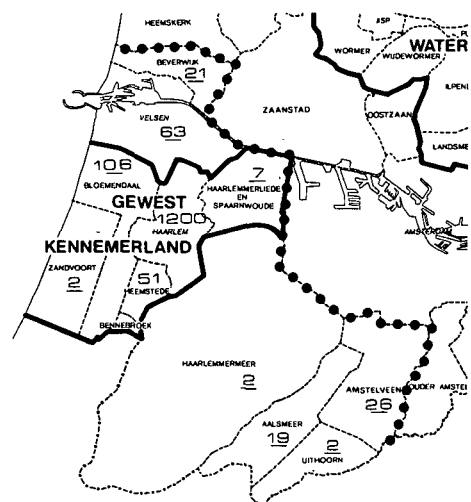
Met Spaarndam als beschermd gezicht behoorde Haarlem samen met 's-Hertogenbosch, Middelburg en Utrecht tot de eerste gemeenten waar de bescherming van een gedeelte van de gemeente met behulp van de Monumentenwet tot resultaat leidde.

Met de binnenstad is het beduidend minder snel gegaan. De gehele procedure nam ongeveer vijftien jaar in beslag. Ondanks dit aanmerkelijke verlies aan tijd, dat bij vele andere gemeenten geleid heeft tot een (te) groot verlies aan historische waarden en karakteristieken¹, heeft dit voor Haarlem gelukkig geen grote gevolgen gehad.

Mede dankzij de gezamenlijke inspanning van het Gemeentebestuur en het merendeel van de Haarlemmers en een consistent beleid op het gebied van ruimtelijke ordening en welstand bleek het – te beschermen – gebied nog steeds ruimschoots aan de wettelijke normen te voldoen.

Bij de intussen ontwikkelde bestemmingsplannen is in de afgelopen jaren in belangrijke mate rekening gehouden met de

Toekomstige Haarlemse invloed in regio?

Aanwijzing, waardoor eventuele aanpassingen van deze bestemmingsplannen tot een minimum beperkt kunnen blijven of onnodig zijn.

Het aan te wijzen beschermd stadsgezicht omvat de gehele oude stad binnen de zeventiende eeuwse begrenzing, behalve de uiterste noordoosthoek met het huis van bewaring – de zo karakteristieke koepel. Daarnaast zijn de Haarlemmerhout, het gebied tussen de stad en de Hout en een deel van de singelbebouwing aan de noordzijde van de binnenstad binnen de begrenzing van het beschermde gebied gebracht. Ondanks het gevarieerde karakter van dit gebied wordt in de Toelichting voor het beschermde gezicht de ruimtelijke samenhang als zeer hecht beoordeeld.

Voor een groot deel van de stad is aangegeven dat het historische bebouwingsbeeld van belang is, hetgeen ondermeer te danken is aan het feit dat bij het bouwen in verleden en heden in het algemeen rekening is gehouden, al of niet bewust, met een aantal elementaire regels, zoals:

het bouwen in de voorgevelrooilijn, behoud van de historische verkavelingsmaat en richting; individueel karakter per pand en hoogte in harmonische samenhang met naburige panden. Ook factoren als materiaalgebruik en de vormgeving spelen vanzelfsprekend een belangrijke rol.

Nauw verbonden met de stad is de Haarlemmerhout die als zodanig al in 1261 wordt genoemd. Als stedelijk recreatiegebied doet de Hout sedert eeuwen dienst en als zodanig wordt hij als de oudste in Nederland beschouwd. De huidige structuur gaat in hoofdlijnen terug op de omstreeks 1830 door J. D. Zocher uitgevoerde reconstructie van het bos tot bospark in Engelse landschapsstijl.

Het is duidelijk dat voor het welslagen van een beschermd stadsgezicht een ondersteunend gemeentelijk beleid onontbeerlijk is. Niet alleen zal de planbeoordeling aangepast worden en de samenstelling van de Schoonheidscommissie – die de nieuw te bouwen panden beoordeelt – voor dit gebied herzien, maar ook zullen er activeringsmaatregelen als onderdeel van een actief gemeentelijk beleid moeten komen.

Een multi-disciplinair samengestelde ambtelijke werkgroep legt op dit moment de laatste hand aan een advies voor het gemeentebestuur, waarin aanbevelingen voor dit beleid zijn opgenomen.

Zeer veel zal afhangen van het rijk ten aanzien van het toewijzen van het noodzakelijke vaste jaarlijkse budget.

Tot de voorbereidende werkzaamheden, die al belangrijke vorderingen hebben doorgemaakt, behoren de bestemmingsplannen en uitgebreide inventarisaties.

Voorlopig wordt met vertrouwen en met positieve verwachtingen deze ontwikkeling tegemoet gezien.

Ir. W. B. J. Polman
Hoofd Bureau Monumentenzorg
Haarlem